

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора психологічних наук,
професора Скрипник Тетяни Вікторівни
на дисертаційну роботу Склянської Ольги Вадимівни
«Формування соціальної взаємодії дітей раннього віку з порушеннями
розвитку із близьким дорослим», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук
зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія**

Необхідність професійної допомоги дітям раннього віку давно визначена і обґрунтовано доведена. Світовою спільнотою розроблено стандартні вимоги до організації діяльності служб раннього втручання, здійснюється навчання відповідних фахівців, десятки років впроваджуються програми висококваліфікованої системної допомоги дітям раннього віку. Ця практика переконливо доводить життєво необхідні переваги такої підтримки для дітей і їхніх родин, з одного боку, а з іншого – гуманітарну й економічну ефективність на рівні держави.

На жаль, в Україні, фахова допомога дітям раннього віку не має послідовного, відповідального і у багатьох випадках – високопрофесійного підходу. Досі допомогу таким дітям розглядають крізь призму патологічної, дисфункціональної моделі, хоча на теоретичному рівні давно відомо (завдяки численним науковим дослідженням), що переживання батьків у зв'язку із народженням дитини із ускладненнями у розвитку призводять до негативних змін щодо соціальних, емоційних і когнітивних компонентів способу життя родини, і відповідно – несприятливого для розвитку дитини мікросоціального середовища.

Дисертаційне дослідження О. В. Склянської «Формування соціальної взаємодії дітей раннього віку з порушеннями розвитку із близьким дорослим» спрямоване на висвітлення такого психологічного складника системної допомоги дітям раннього віку, як потенціал родини, а саме: мікроклімат, сприятливий для розвитку дитини.

У своїй науковій роботі О. В. Скляньська з опорою на численні міжнародні та вітчизняні джерела представила особливості соціальної взаємодії дітей раннього віку, які мають обмеження у функціонуванні, та їхніх батьків. Хотілося б підкреслити сучасний науковий підхід дисертантки, яка системно подає чинники формування соціальної взаємодії у ранньому віці, орієнтуючись на взаємодію як цілісне явище, визначене поняття «якісна взаємодія», а також міжнародну класифікацію функціонування.

Грунтовно розкрито теоретико-методологічні підходи до розуміння суті взаємодії між батьками і дитиною раннього віку (психодинамічна модель, теорія прихильності та ін.). У межах дослідження здійснено комплексне вивчення структурних компонентів соціальної взаємодії. Для кожного компоненту (емоційного, просторово-темпорального, предметного, мотиваційного і комунікативного) підбрано валідний діагностичний інструментарій, що дало змогу розкрити унікальну картину стосунків та дієвих характеристик дитини зі значущим дорослим. Особливо цікавими, на наш розсуд, є встановлені зв'язки мотиваційного та емоційного компонентів, що виявляється у прямій залежності рівня задоволеності дорослим від сформованості безумовного прийняття ним дитини, а також взаємозв'язок комунікативного та емоційного компонентів соціальної взаємодії, що виявляється в кореляції рівня задоволеності дорослих сімейною взаємодією з більшим прагненням до тілесного контакту з дитиною, частішим наданням дитині емоційної підтримки та більшою здатністю батьків впливати на стан дитини.

Формувальний експеримент, представлений у дисертаційному дослідженні, продовжує концептуальний зв'язок головних ідей дослідження і формує їх логічне завершення. Так само, як і в константувальному експерименті, його зміст охоплює структурні компоненти діадної взаємодії «дитина-близький дорослий». Реалізація формувального експерименту чітко здійснюється за розробленою дисертанткою програмою формування соціальної взаємодії в діадах «дорослий – дитина раннього віку з порушеннями розвитку» (представленою на рис. 2 в авторефераті).

Спрямованість формувального впливу відтворює кращі за світовим і власним досвідом здобувачки підходи: використання виразних засобів різних модальностей, наприклад: у плані забезпечення емоційного компоненту взаємодії – виразна міміка, посилене інтонування, використання виразних жестів батьками, уміння зберігати власну врівноваженість та впливати на емоційний стан дитини; на просторово-темпоральному рівні – прагнення синхронізувати з дитиною темпів мовлення та рухів, здатність підлаштовуватися до темпу дитини (за необхідності, уповільнювати власний темп). На комунікативному рівні – полімодальне спілкування, що охоплює візуальний, довербальний, тактильний та інші види контактів, що сприяє становленню здатності дитини: ініціювати взаємодію, звертатися по допомогу й емоційну підтримку, відгукуватися на звернення дорослого.

Важливо, що формувальний вплив розроблено дисертанткою як дієва допомога в процесі безпосередньої взаємодії дорослого з дитиною, що передбачає підтримку природніх моделей поведінки батьків та збільшення усвідомленості ними власних дій при безпосередньому візуальному, тактильному та домовленевому контактах.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує послідовність дисертантки у логічному, узгодженому розгортанні наукового дослідження. Так, окрім впливу на формування визначених складників взаємодії наприкінці 3-го розділу подано ідеї щодо становлення соціальної взаємодії на рівні діади як системи, що охоплює такі характеристики, як: взаємність, діалогічність, гнучкість, підтримка справжнього міжособистісного контакту.

Ми убачаємо також відповідальність позиції дослідника-практика, яку продемонструвала дисертантка щодо визначення динаміки стосунків дитини раннього віку і дорослого, яка полягає у трансформації від повної залежності дитини від дорослого до поступового становлення дитини як партнера і суб'єкта взаємодії. Отримані результати за формувальним експериментом було перевірено надійними статистичними методами і прокоментовано з опорою на застосований кількісний і якісний аналіз.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено вдалим і логічним викладенням матеріалу, глибиною розуміння дисертанткою опрацьованої теоретико-методологічної бази.

Разом з тим, дисертаційне дослідження не позбавлено певних недоліків та дискусійних положень, які потребують додаткового обґрунтування, зокрема:

1. На наш розсуд, дисертаційне дослідження виграло б, аби системний підхід до вивчення соціальної взаємодії у діаді «дитини раннього віку – близький дорослий» мав продовження в алгоритмі узгодженої підтримки з боку міждисциплінарної команди супроводу і конкретизації ролі кожного учасника команди стосовно організованого впливу на мікросоціальну ситуацію розвитку дитини.
2. Деякі положення щодо дітей раннього віку з порушеннями розвитку розповсюджуються на усю вибірку дітей (наприклад, «обмеження розумових, емоційних та регулятивних функцій, загальна уповільненість психічного реагування». «порушення усіх структурних компонентів соціальної взаємодії»), при тому, за діагностичними дослідженнями постає більш диференційна картина, що дало змогу виокремити декілька груп дітей у відповідності до особливостей їхнього розвитку.
3. У деяких формулюваннях щодо характеру взаємодії між дітьми раннього віку та дорослими ці суб'єкти взаємодії постають як рівноправні партнери, однаково відповідальні за якість, інтенсивність і тривалість стосунків і спільних дій, хоча у теоретичному плані розкрито підхід, за яким дії дорослого під час взаємодії з дитиною є ключовими чинниками психосоціального розвитку дитини в цьому віці.
4. Структурно-динамічна модель формування соціальної взаємодії дітей раннього віку з близьким дорослим потребує вдосконалення як у плані форми, так і певних змістових аспектів. Так, щодо форми бажано чітко представити відповідність між компонентами соціальної взаємодії та рівнями соціальних дій. Стосовно змісту: уточнити зміст певних позицій у

розкритті 1) просторово-часового компоненту (здатність дитини до пересування); 2) предметного (обсяг активної уваги дитини); 3) мотиваційного (надання оптимальних видів допомоги).

Втім, наведені зауваження і побажання істотно не впливають на загальну позитивну оцінку кандидатської дисертації О. В. Скланської.

Висновок: Дисертаційне дослідження О.В. Скланської «Формування соціальної взаємодії дітей раннього віку з порушеннями розвитку із близьким дорослим» є актуальним та оригінальним у галузі спеціальної психології, містить цікаві авторські розробки та переконливі результати. Зміст автореферату відповідає основним положенням та висновкам дисертації. Загальне оформлення дисертації та автореферату відповідає державним вимогам до оформлення кандидатських дисертацій та публікацій.

За актуальністю теми, науковою новизною отриманих результатів, їх достовірністю, теоретичною значущістю та практичним значенням дисертаційна робота «Формування соціальної взаємодії дітей раннього віку з порушеннями розвитку із близьким дорослим» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» (із змінами), а О. В. Скланська заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти Київського університету імені
Бориса Грінченка

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС

Скрипник Т.В. ЗАСВІДЧУЮ
(ПІБ)

Т.В. Скрипник
11.12.2019р.
Т. В. Скрипник

Підпис доктора психол. наук, проф. Т. В. Скрипник підтверджую:

/ Начальник відділу кадрів

Скрипник Т.В.